

Jaarverslag 2019

Inleiding

We lezen nogal eens in de krant berichten over (groepen van) bewoners die in de publiciteit treden met bezwaren tegen een bepaald overheidsplan of voornemen. De ene keer gaat het om de aanleg van een snelweg, de bouw van een woonwijk, de andere keer een windturbine of dijkverzwaring, recht in het zicht. Met veel woorden worden allerlei bedreigde, belangrijke waarden in het geding gebracht, die toch dat onzalige plan zouden moeten tegenhouden.

Bij nadere bestudering blijkt in veel gevallen, dat het de betrokken bewoners wellicht in het algemeen wel zal gaan om die hogere belangen, maar hun motivatie toch vooral voortspuit uit angst voor een aantasting van hun woongenot. Geluidshinder, geen vrij uitzicht, drukte, enz. lijken de gevreesde gevolgen van het vermaledijde plan. Het algemene belang wordt te hulp geroepen om het eigen, directe belang te dienen. In de wandelgangen heten deze bezwaarmakers de NIMBY-ers, *Not In My BackYard*.

Bestuurders moeten bij hun besluitvorming zorgvuldig ingaan op de ingebrachte bezwaren, maar zullen een zekere scepsis ten aanzien van dat type indieners niet altijd kunnen onderdrukken. Zij luisteren op een andere manier naar de stichting Menno van Coehoorn die per definitie geen eigen belang heeft. Als die organisatie al bijna negentig jaar iets inbrengt, dan is scepsis niet op zijn plaats. Integendeel, de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed [RCE] betrok van meet af aan onze stichting bij de *Verkenning Militair Erfgoed*. Veel vrijwilligers, ook van *Menno*, leverden hun inbreng bij de inventarisatie. Het vroegtijdig inbrengen van kennis vergroot de kans dat er met militair-cultuurhistorische elementen op de goede manier rekening wordt gehouden. Dan hoeft de stichting aan het einde van het traject niet meer op de barricaden.

De vrijwilligersorganisatie mag dan oud, gerespecteerd, deskundig en eerbiedwaardig zijn, de tijd staat niet stil. Op welhaast organische wijze past onze stichting zich aan. Met behoud van het goede. Zo gaan we van een eigen server naar de *Cloud*. Ons kwartaalbericht *Saillant* blijft hét medium van de stichting. Via de vernieuwde website komt er steeds meer kennis digitaal beschikbaar; kennis die duurzaam neerslaat in een *Atlas Historische Vestingwerken in Nederland*. Zo mochten wij het deel *Overijssel-Gelderland* op 8 november 2019 aan Z.H. prins Pieter-Christiaan van Oranje-Nassau, van Vollenhove presenteren¹ en staat het volgende deel alweer op de werkagenda.

Bij het natuurlijke proces behoort ook de verjonging van het vrijwilligersgilde. Zij zijn een welkome aanvulling. De afgelopen vijf jaar mocht ik met veel genoegen voorzitter zijn van de Stichting Menno van Coehoorn. In het kader van vernieuwing past het helemaal dat ik de voorzittershamer op 5 februari 2020 kan overdragen aan Oscar Hefting.

Bestuur

In 2019 is het Algemeen Bestuur [AB] vier keer bijeen geweest, het Dagelijks Bestuur [DB] negen keer.

De heer W. Braam is in december teruggetreden als voorzitter van de Monumenten Advies Commissie [MAC] en heeft de hamer overgedragen aan de heer J. de Vos als voorzitter ad interim.

¹ Zie *Saillant* 2020-1, blz. 4 - 12.

Na vele jaren van intensieve studie door de Studiecommissie is de *Atlas van Historische Verdedigingswerken, Overijssel-Gelderland* op 8 november 2019 gepresenteerd aan Z.H. Prins P.C. Van Oranje-Nassau, van Vollenhoven.

Onze stichting heeft bijgedragen aan de Verkenning Militair Erfgoed door de RCE. De Verkenning is eind 2019 door de RCE aangeboden aan de minister van OCW.

De heer E.E.A. van der Kuijl heeft zitting genomen in de begeleidingscommissie Modern Oorlogserfgoed Bodembeheer in relatie tot archeologisch onderzoek van de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging.

Bijzonder was het bezoek van Hokkaido TV aan de Mariaplaats. Edwin Paar is geïnterviewd over zijn bevindingen ten aanzien van de vesting in Goryakaku [Japan]. Deze vesting is gebouwd in de 19^e eeuw op basis van ontwerpcriteria uit de 17^e eeuw.

Begunstigers en Donateurs

Op 31 december 2019 bedroeg het aantal donateurs / begunstigers 996. Eind 2018 was dit 1014. Binnen de meetnauwkeurigheid – er zijn altijd juist mutaties rond de jaarwisseling – lijkt het aantal min of meer stabiel te blijven. Allen met interesse in de doelstelling van onze stichting worden dan ook vriendelijk doch dringend verzocht te zorgen voor aanwas met vooral jongeren of met goede ideeën te komen voor verdere groei. Overigens mag onze stichting zich gelukkig prijzen met ruim 10% actieve vrijwilligers, waarbij er altijd nog meer wenselijk zijn.

Onderscheidingen

De Coehoornmortier is toegekend aan de heren R. Rolf en W. Braam.

Correspondenten

Dit verslagjaar betreffen de mutaties allemaal heren. Dames blijven van harte welkom om de gelederen te versterken.

- H. Sakkers is benoemd tot correspondent van het rayon Zeeland V.
- J. Wijnia is benoemd tot correspondent van rayon Friesland maar heeft zich om gezondheidsredenen weer terug moeten trekken.
- H.W.M. van Westing is benoemd tot correspondent Drenthe.
- G. Vermeer heeft het correspondentschap van het rayon Noord-Holland IV overgenomen van P.J. de Vries.
- In september is mr. J. Th. Kemme overleden. Hij was correspondent van het rayon Utrecht IV.

Sinds 2016 worden Regiogesprekken gehouden met de correspondenten, vertegenwoordigers van de Technische Commissie [TC], de Monumenten Advies Commissie [MAC] en enkele leden van het DB. Doel van de gesprekken is het samen bespreken en delen van de ontwikkelingen en ervaringen in de rayons alsmede het versterken van de onderlinge contacten. In 2019 zijn gesprekken gehouden in de provincies Friesland-Groningen-Drenthe, Noord-Holland en Zuid-Holland.

Zoals al eerder vermeld in vorige jaarverslagen krijgt de functie van correspondent steeds meer gewicht door de verregaande decentralisatie naar provincies en gemeenten. Extra hulp via ‘assistent-correspondenten’ in de verschillende lokale kernen kan daarbij nuttig zijn.

Leden commissies en medewerkers

- H. Amersfoort is benoemd tot lid van de Werkgroep Wellingtonbarrière.
- A. Jonker is benoemd tot Bijzonder Medewerker Documentatiecentrum op de Mariaplaats.
- P.C.A.M.M. Stolk en D. den Boer hebben zich teruggetrokken als lid van de Commissie Evenementen en Excursies [CEE].
- J.M.G.M. Ruckert is tot medewerker en R. Smid tot lid van de CEE benoemd.
- D.T. Koen is benoemd tot lid van de Studiecommissie [SC].

Deelnames en samenwerkingsverbanden

- Federatie Instandhouding Monumenten [FIM].
- International Fortress Council [IFC].
- European Federation of FORTified Sites [EFFORTS].
- Stichting Militair Erfgoed [SME].
- AWN - Vereniging van Vrijwilligers in de Archeologie.
- Kenniscentrum Waterlinies [KCW].
- Nederlandse Kastelenstichting.
- Nationale Monumentenorganisatie [NMo].
- Vereniging Nederlandse Vestingsteden.

Mariaplaats

In 2019 zijn op de Mariaplaats 37 commissievergaderingen en andere besprekingen gehouden. Dit laatste onder meer met de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed [RCE], Kenniscentrum Waterlinies, IFC, Commitment (IT diensten), Axiell (bibliotheek systemen), Uitgeverij Matrijs en kennismakingsgesprekken.

De kantoorautomatisering op de Mariaplaats is gemoderniseerd en het pand is voorzien van WiFi (5G). In 2020 wordt naar verwachting de website vernieuwd.

De locatie van het pand aan de Mariaplaats, in de binnenstad van Utrecht en olopafstand van Utrecht Centraal, is een groot pluspunt maar een punt van zorg is het onderhoud en de representativiteit van het interieur. Gezocht wordt naar een vrijwilliger die het huismeesterschap op zich wil nemen.

Er is een gestage afname van het bezoek aan de grote collectie op de Mariaplaats. Mogelijke verklaringen zijn de toenemende digitalisering of de onbekendheid met het feit dat onze uitgebreide collectie voor alle belangstellenden in verdedigingswerken, na telefonische afspraak, toegankelijk is.

Vacatures

Onze stichting is een vrijwilligersorganisatie en kan niet zonder actieve vrijwilligers. Ondanks dat functies meestal vele jaren met plezier worden vervuld, zijn bij *Menno* altijd wel mooie functies beschikbaar. Zo kan de Mariaplaats, naast een huismeester, voor het beheer van de uitgebreide collectie vrijwilligers gebruiken. Ook buiten de Mariaplaats is behoefte aan versterking, onder andere bij de CEE en de Redactie.

Een vrijblijvend en oriënterend gesprek met een van de secretarissen of een van de andere bestuursleden is altijd mogelijk. Belangstelling om mee te doen met *Menno* kan kenbaar worden gemaakt door een mail te sturen naar info@coehoorn.nl. Van harte welkom!

Documentatiecentrum [Doccen]

Het afgelopen verslagjaar was het aantal bezoekers aan het Doccen **49** bezoekers tegen 29 in 2018. Hieronder een bezoeker uit India en medewerkers van de Japanse TV (Television Hokkaido Broadcasting). Standaard wordt bezoekers aangeraden om thuis de catalogus online te raadplegen op afbeeldingen en/of literatuur die zij willen bekijken. Hierdoor kunnen de gewenste afbeeldingen of literatuur van te voren worden klaargelegd.

Het afgelopen jaar werden meer publicaties uitgeleend: **22** tegen 11 in 2018. De leners van boeken zijn vaak medewerkers van onze stichting. Bijvoorbeeld auteurs die een bijdrage leverden aan de *Atlas van historische verdedigingswerken in Nederland, Overijssel en Gelderland*.

Leners van publicaties uit de Bibliotheek ontvangen een brief met een overzicht van de geleende publicaties. Hiermee worden zij tevens geïnformeerd over de uiterste inleverdatum. Door handhaving van de uitleentermijn wordt voorkomen dat publicaties onbedoeld vermist raken.

Het aantal via de mail beantwoorde vragen was flink meer: **207** tegen 162 in 2018. Voor zover mogelijk worden vragen beantwoord door het Secretariaat of medewerkers van het Doccen. Vragen met een probleem of specifiek onderwerp worden doorgestuurd naar een desbetreffende commissie binnen onze stichting Menno van Coehoorn. Zij zorgen dan voor verdere beantwoording.

Het aantal geleverde scans was **450+**. Scans van beeld-/tekstmateriaal zijn op verzoek geleverd aan verschillende commissies of correspondenten van onze stichting. Dit betreft beeld-/tekstmateriaal in de eigen collectie of bewerking van aangeleverd materiaal. Bijvoorbeeld uit eigen collectie of andere archieven voor de Studiecommissie ten behoeve van de *Atlas, Overijssel en Gelderland*. Ook werden scans op bestelling geleverd aan derden, zoals begunstigers of andere geïnteresseerden.

In de collectie van de Bibliotheek werden **142** publicaties opgenomen in de collectie tegen 88 in 2018. Dit is inclusief 62 digitale publicaties in pdf-formaat, welke bestanden alleen op de Mariaplaats zijn te raadplegen. De aanwinsten kwamen uit een nalatenschap, schenkingen, maar ook de aanschaf van boeken.

Het bestand tijdschriftartikelen werd met **76** uitgebreid tegen 158 in 2018. Dit is inclusief 8 artikelen in pdf-formaat welke bestanden eveneens alleen op de Mariaplaats zijn te bekijken. Deze tijdschriftartikelen zijn verschenen in tijdschriften waarop de Bibliotheek een (ruil-) abonnement heeft en ons eigen kwartaalbericht *Saillant*.

Het merendeel van deze aanwinsten betreft verdedigingswerken en andere militaire objecten, militaire geschiedenis, cartografie, monumentenzorg of herbestemming.

Ook in het verslagjaar 2019 verscheen maandelijks de interne knipselkrant *Uitgeknipt*. Correspondenten en medewerkers van onze stichting verleenden hun medewerking door het toesturen van kopij, zoals papieren krantenartikelen of scans hiervan en links naar digitale artikelen met informatie of nieuws uit hun regio.

In het verslagjaar werd ook ongeregistreerd materiaal waaronder enkele handgeschreven Genie-rapporten uit de 19^e eeuw toegevoegd aan de online catalogus.

Behalve de publicaties uit de Boekenlijst achterin *Saillant* of op de website worden ook tweedehands publicaties verkocht, bijvoorbeeld publicaties die niet zijn opgenomen in de collectie of waarvan meerder exemplaren aanwezig waren. Tijdens de Voorjaarsexcursie 2019 was er een verkoop van tweedehandsboeken.

	2015	2016	2017	2018	2019
Aanwinsten	157	182	98	88	142
Bezoekers	49	40	47	29	49
Informatie per e-mail	185	181	157	162	207
Uitleningen	48	51	21	11	22
Scans op CD of via WeTransfer	175	525	210	N.B.	450+

Financiën

Tijdens het verslagjaar zijn de uitgaven grotendeels binnen de begroting gebleven. De begroting was een stuk hoger dan in andere jaren, want de *Atlas van historische verdedigingswerken in Nederland, Overijssel en Gelderland* werd dit jaar gepubliceerd. De kosten daarvan zijn deels gecompenseerd door subsidies van een aantal stichtingen en fondsen zoals de Prins Bernhard Cultuurfondsen Overijssel en Gelderland, de stichting Foundation Jordaan-van Heek, de stichting Fonds A.H. Martens van Sevenhoven en de stichting Zabawas. Ook hebben een aantal gemeenten hun steentje bijgedragen.

Zoals in elk ander jaar zijn er weer donaties verstrekt aan stichtingen/verenigingen die met hun activiteiten de doelstellingen van onze stichting ondersteunen. Verder zijn er bijdragen geweest ter ondersteuning van de uitgave van in dat kader relevante publicaties.

Saillant / website

De jaargang 2019 van het blad *Saillant* bestond evenals voorgaande jaren uit vier nummers. Deze bevatten in totaal 136 pagina's met stichtingsnieuws, jaarverslag, verslagen van correspondentendagen, excursies en correspondentenrapportages. Daarnaast zoals gebruikelijk diverse artikelen over (voormalige) verdedigingswerken en boekbesprekingen of signaleringen. De trend om ook wat langere artikelen op te nemen zette zich voort. Bijdragen van lezers blijven welkom, waarbij de redactie zich vanzelfsprekend het recht moet voorbehouden te beoordelen of ze voldoende passen binnen de doelstellingen van onze stichting.

De website www.coehoorn.nl is up-to-date gehouden. Aan de database verdedigingswerken, die daaraan is gekoppeld, is in het verslagjaar niet gewerkt.

Studiecommissie [SC]

Algemeen

In 2019 is de Studiecommissie versterkt met de toetreding als lid van de heer D.T. Koen. Een nieuwe voorzitter van de Studiecommissie kon nog niet worden aangetrokken.

Werkzaamheden

- Atlasdeel Overijssel en Gelderland

Eind januari 2019 is de volledige kopij (tekst en afbeeldingen) ter beschikking gesteld van de uitgeverij Matrijs te Utrecht. De teksten zijn op de gebruikelijke wijze door een corrector gecontroleerd en na overleg met redactie en schrijvers vastgesteld.

De afbeeldingen daarentegen leverden meer problemen op. De uitgever nam het standpunt in dat afbeeldingen (prenten, kaarten en plattegronden) alleen in de toestand, zoals in de archieven waren aangetroffen, dienden te worden afgebeeld. De redactie daarentegen was van mening dat tekeningen, kaarten en plattegronden ten doel hebben de tekst te verduidelijken en een bewerking van de oude veelal verkleurde en vervuilde afbeeldingen nodig is om een helder beeld te krijgen. Hoewel dit voor afbeeldingen van oude datum is toegestaan, hield de uitgever zich in principe vast aan zijn standpunt. Om de uitgave toch mogelijk te maken en niet verder te vertragen, heeft de redactie zich uiteindelijk neergelegd bij de visie van de uitgever.

Als gevolg van de genoemde verschillen van inzicht en het in dat verband gevoerde overleg vond de presentatie van het atlasdeel pas begin november 2019 plaats.

○ Atlasdeel Utrecht

Door het afronden van de werkzaamheden voor het hiervoor vermelde atlasdeel kon worden begonnen met de voorbereidingen van de werkzaamheden voor het atlasdeel Utrecht. Daartoe zijn de hoofdlijnen in overleg met het Dagelijks Bestuur getrokken. De verdere uitwerking en aanpak zal in 2020 plaatsvinden.

○ Terminologie

De herziening van het boekwerk *Terminologie verdedigingswerken* (uitgave 1999/2004/2013) gaat geleidelijk door, maar wordt vertraagd door een tekort aan menskracht.

Technische Commissie [TC]

In 2019 is de technische commissie drie keer bijeengekomen. Tevens heeft de TC ook dit jaar weer de bijeenkomsten met de correspondenten in de verschillende provincies bijgewoond. Dit bleek wederom nuttig.

In de loop van het jaar zijn er verschillende kleine en grote vragen binnengekomen bij de commissie. Zo is er advies gevraagd over de restauratie van de LAACC-bunker² bij Welsum/Olst. Het gaat hier met name om de manier waarop het betonherstel moet worden aangepakt, maar ook over de omgang met het behoud van camouflage en structuur van de elementen. De commissie begeleidt momenteel het offerte traject.

De op handen zijnde verzwaring van de Grebbedijk zal ook invloed hebben op het hoornwerk dat in deze dijk ligt, bij Rhenen. Tijdens besprekingen met verschillende belanghebbenden was ook de TC aangeschoven. Uiteindelijk hebben de besprekingen geleid tot een plan waarbij de dijkverzwaring kan worden aangegrepen om tot een verder herstel/reconstructie van het hoornwerk te komen. De TC houdt hierover contact met het waterschap.

De firma Fugro deed onderzoek naar de opbouw van de vestingwallen van Heusden en vroeg daarover advies aan de TC. Hiervoor is bij de RCE onderzoek gedaan in het archief. Het heeft tot de vondst van een aantal nuttige stukken geleid. Deze zijn voor verdere bestudering overgedragen.

Commissie Overzeese Verdedigingswerken [COV]

² Light Anti-Aircraft Control Centre.

Het afgelopen jaar 2019 was een zeer vruchtbaar jaar voor de Commissie Overzeese Verdedigingswerken [COV]. Mede dankzij onze publicatie *Verre Forten, Vreemde Kusten* in 2017 wordt de COV steeds meer beschouwd als een klankbord voor kwesties met betrekking tot (bouw)historisch onderzoek, kennisoverdracht van de Nederlandse vestingbouw overzee en advisering met betrekking tot behoud en restauratie, zowel op technisch vlak als op cultuur-historische basis.

Onder de leden van de COV leeft nog altijd de wens om een eigen periodiek te lanceren, waarin voornamelijk langere artikelen zullen worden geplaatst, voornamelijk geschreven door leden van de COV en over hun onderzoek. Daarbij wordt gedacht om de voertaal Engels aan te houden, opdat de publicatie een breder afzetgebied heeft. Op die manier kunnen bijvoorbeeld de contacten met buitenlandse organisaties worden aangeknoopt en onderhouden.

In maart gaf John Verbeek in overleg met de heer Bob Kos (Nationaal Militair Museum Afdeling Collecties) technische advies aan S. Fokké over de mogelijkheid van conservering van drie ijzeren kanonnen van de WIC, die zijn aangetroffen in het fortje Purmerend in Suriname. Voorgesteld is om gecontroleerd het zout uit te spoelen door plaatsing in de rivierbedding. Daarmee is tegemoetgekomen aan het verzoek om geen grote hoeveelheid zoet drinkwater te gebruiken.

Leden van de COV hebben in 2019 verschillende lezingen in het buitenland gehouden. Edwin Paar gaf een voordracht in Olivença (Spanje) op 23 maart waar hij sprak over de geplande projecten met betrekking tot de kandidatuur van vestingen aan weerszijden van de Spaans-Portugese grens, in navolging van de plaatsing van Elvas op de Werelderfgoedlijst in 2012. Daarnaast was hij samen met Oscar Hefting aanwezig op het *III Simposio Internacional da Historia Marítima, Fuertes, Fortificaciones y arquitectura militar in Cartagena das Índias* in Colombia van 4 tot 7 april.³

Edwin Paar sprak over de impact van de Nederlandse vestingbouw in de 17^e eeuw op de contemporaine Spaanse en Portugese militaire architectuur. Hij maakte een vergelijking tussen de vestingwerken zoals die tijdens de Tachtigjarige Oorlog door zowel Nederlandse als Spaanse ingenieurs werden aangelegd. Daarnaast wees hij op de invloed van zowel de theoretische als de praktische invloeden van de Nederlandse vestingbouw in de Portugese militaire architectuur.

Oscar Hefting behandelde de manier waarop de Nederlandse overzeese verdedigingswerken bij een groter publiek bekend worden gemaakt via het Nederlands Vestingmuseum in Naarden, de New Holland Foundation en onze stichting Menno van Coehoorn. Zijn presentatie ging over vestingwerken in aarde, een typisch Nederlandse bouwtraditie. Met voorbeelden uit onder andere Brazilië, de Verenigde Staten en Zuid-Afrika gaf hij aan dat Nederlanders in de 17^e eeuw hun fortificaties zowel in Patria als overzee van aarde, klei en bakstenen maakten. Hij gaf vervolgens een overzicht van het spannende historisch-archeologisch onderzoek naar deze overzeese verdedigingswerken en het belang van Nederlandse inbreng daarbij.

Op 28 juni gaf Edwin Paar een lezing in Elvas over de theoretische invloeden van de Nederlandse vestingbouwtraditie in het ontwerp van Jan Ciermans. Die invloeden zijn

³ Zie eventueel relevante gerelateerde artikelen in *Verre Forten, Vreemde Kusten*.

tweeledig. Eerst is aangetoond dat het ontwerp letterlijk van papier overgebracht is naar de praktijk. Daarnaast greep hij terug op het werk van traktaatschrijvers, waarbij de invloeden van Simon Stevin in de vesting Elvas toch wel heel opmerkelijk zijn.

John Verbeek presenteerde aan de COV dit jaar zijn woordenlijst van de VOC. Het is een product van de termen die hij tijdens zijn jarenlange onderzoek heeft verzameld. Hij heeft nog geen plannen om de woordenlijst te publiceren, maar de gegevens zullen mogelijk worden verwerkt in zijn proefschrift.

Walther Hellebrand zit op Sint-Eustatius te broeden op een project voor de redding van het lokale Fort Oranje (1636) op dit eiland. Er worden door de Nederlandse overheid miljoenen uitgegeven om de klip waar het fort op is gebouwd te stabiliseren en erosie te bestrijden. Het is een heel precair en specialistisch werk. Een en ander staat – met een scheef oog – in het kader van de 250^e viering van *The First Salute* aan (de vlag van) een Amerikaans (oorlogs)schip in 2026. De Tweede Kamer heeft de Nederlandse regering (na een bezoek aan het eiland waarbij Walther hierop wees) opgedragen dat zo groots mogelijk te vieren, inclusief het proberen de twee betrokken staatshoofden – Koning van Nederland en President van de USA – hier in het fort te krijgen.

Hans Bonke heeft in september een reisgezelschap op Sri Lanka begeleid voor *Historizon*. De groep bezocht de volgende forten: Ngombo, Kalpitya, Manar, Jaffna, Hammenhiel, Matara (stad en sterfort) en Galle. Wat vooral opviel was dat in verschillende forten druk werd gewerkt aan de restauratie, met name Kalpitya, Manar, Jaffna en Hammenhiel.

Johan van Langen reisde medio oktober in koninklijk gezelschap naar India. Hij was daar omdat een *Memorandum of Understanding* werd getekend tussen het Nationaal Archief en de *Kerala State Archives* met betrekking tot het restaureren en digitaliseren van Nederlandse documenten in het Indiase archief.

In oktober werd op de Mariaplaats een Japanse cameraploeg ontvangen, in verband met opnames voor een documentaire over het fort Goryokaku op het eiland Hokkaido in Japan. Het regelmatige vijfhoekige fort werd in de 19^e eeuw op basis van de theorieën van Menno van Coehoorn gebouwd. De cameraploeg wilde hierover het fijne weten en kwam naar de Mariaplaats, waar Edwin Paar ze te woord stond. Daarna gingen ze naar Het Nederlands Vestingmuseum in Naarden, waar ze werden ontvangen door Oscar Hefting. De volgende dag reden ze naar Bourtange om er opnames te maken. Medio november is de documentaire op de Japanse televisie uitgezonden.

Op 21 november hebben Hans Bonke en Edwin Paar allebei een lezing gehouden tijdens de vierde *Vrijburgh Conferentie* in Amsterdam.

Hans Bonke toonde een inventarisatie van regelmatige vijfhoekige forten, zowel in Nederland als in de rest van de wereld. Edwin Paar presenteerde de invloeden van Simon Stevin op de Nederlandse vestingbouw.

In 2019 heeft de COV drie keer vergaderd, op 18 januari, 21 juni en 18 oktober. Bij die laatste vergadering werd Gerrit Vermeer als nieuw lid geïnstalleerd.

Monumenten Advies Commissie [MAC]

De MAC is in 2019 drie maal bijeen geweest. De commissie telde tot eind van het jaar negen

leden en een vaste adviseur, die tevens contactpersoon naar het Dagelijks Bestuur is. Inmiddels heeft de secretaris-MAC, op verzoek van het DB, deze rol weer overgenomen. De MAC heeft haar geplande bijeenkomst in de zomer geannuleerd wegens gebrek aan agendapunten. Het zou kunnen zijn dat dat een gevolg was van minder nieuwbouwprogramma's bij ontwikkelaars en gemeenten waartegen actie moest worden ondernomen, als gevolg van de 'stikstof'-problematiek.

In het verslagjaar is – op diens verzoek – overleg gestart met de AWN, de Vereniging van vrijwilligers in de archeologie in ons land. Op grond van de Erfgoedwet mogen de leden alleen nog actief graven bij een negatief selectiebesluit⁴ van de gemeente. Reden waarom de AWN samenwerking zoekt met onder andere onze stichting. Besloten is om het overleg voort te zetten.

Onderwerpen waar de MAC het verslagjaar, onder andere, mee bezig is geweest:

- **Altena**; het door onze stichting ingediende bezwaarschrift tegen het besluit van de toenmalige gemeente Woudrichem om de nieuwe (fiets)brug wederom óp de beer te plaatsen, in plaats van tegen de zijkant ervan, als acceptabel alternatief, is door de nieuwe gemeente Altena ongegrond verklaard. Dit vanwege het feit dat de beer in kwestie niet is opgenomen in de redengevende omschrijving van de belendende rijksmonumenten.
- **De Ronde Venen; Fort Uithoorn**; bouwplan voor onder meer hotel aan de buitenrand van het fort, in het vrije schootsveld; overleg van de MAC met de eigenaar, Staats Bosbeheer, heeft geresulteerd in enkele aanpassingen van het plan waardoor zichtlijnen wat zijn verruimd.
- **Gooise Meren, Muiden**; onze stichting heeft in het verleden gepleit voor behoud van de houten huizen gebouwd onder de restricties van de Kringenwet. De RCE is nu – met inbreng van de MAC – bezig met een apart Aanwijzingsprogramma.
- **Katwijk**; dreigende sloop van deel Duits barakkenkamp uit de Tweede Wereldoorlog. MAC-advies aan correspondent voor overleg met gemeente. In geding is het belang van het waterwinbedrijf Dunea tegenover dat van monumentenzorg.
- **Noord-Brabant**; de MAC is, met advies van de Studie Commissie, betrokken bij de ontwikkeling van een 'Aggregatieschema-Zuiderwaterlinie' door de provincie; dit zal dienen als erfgoedcontext bij verdere beleidsontwikkeling voor deze Linie als toeristische trekpleister.
- **Nijmegen, Fort Krayenhoff**; de gemeente antwoordt desgevraagd dat ter plaatse van het voormalige fort, nu bouwplaats van het 'Park Fort Krayenhoff', de archeologische regelgeving in acht wordt genomen. Omgevingsvergunning is inmiddels verleend. De MAC heeft geen zicht op de uitvoering en de gemeente geeft geen informatie.
- **Rhenen**; bouwplan voor grote loods aan de voet van de Grebbeberg bedreigt schootsvelden. Correspondent, met advies MAC, probeert schade te beperken, evenals stichting Grebbelinie. Er is nog geen omgevingsvergunning aangevraagd.
- **Rotterdam, Hoek van Holland**, het Voorduin; MAC adviseert correspondent met zienswijze op bestemmingsplan Vinetaduin en het verzoek voor aanwijzing als gemeentelijk monument van de Duitse Flakbatterij. Gemeente is zeer coöperatief en (vermoedelijk) positief besluit volgt in 2020.
- **Sittard, Fort Sanderbout**; MAC-advies aan correspondent inzake illegaal bouwwerk

⁴ Zie bijvoorbeeld <https://www.bodemrichtlijn.nl/Bibliotheek/bodembescherming/archeologie/archeologie-het-amz-proces-stappenplan-algemeen-en-kwaliteitszorg> en <https://www.bodemrichtlijn.nl/Bibliotheek/bodembescherming/archeologie/archeologie-het-amz-proces-toelichting-stappenplan-deel-rapportage>

tegen fortwal. Handhavingsverzoek is afgewezen omdat er redelijke kans op legalisering van het bouwwerk is! Nu eerst omgevingsvergunning afwachten.

- **Velsen, Driehuis**; dreiging sloop drietal Duitse bunkers (*Festung IJmuiden*) ten behoeve van nieuwbouwplan op terrein voormalig missiehuis. MAC heeft zienswijze ingediend bij de gemeente.
- **Venlo; Kazernekwartier**; MAC-brief naar gemeente ter ondersteuning van door correspondent ingebrachte visie voor ontwikkeling restanten van voormalig Fort Sint Michiel; reconstructie van een bastion gaat ten koste van een deel van het beschermd exercitieterrein (de Parade) van de voormalige, latere Frederik Hendrikkazerne. Onze stichting stemt in met het op dat moment vigerende ontwikkelingsplan.
- **Zaltbommel**; sloop en nieuwbouwplan in historisch havengebied gaat ten koste van structuur vestingstad; onze stichting ondersteunt bezwaar van Bond Heemschut. Correspondent in overleg met gemeente vraagt om meer accentuering van de historische bastions in het bouwplan.
- **Zeist, Soesterberg**; Duitse Kamp ‘Walaardt Sacré’; MAC is nog steeds bezorgd over mogelijke sloop van delen van het voormalige Kamp die een hoge monumentwaarde hebben. Nader onderzoek is nodig, ook ter voorbereiding van een verzoek tot aanwijzing als gemeentelijk monument. De ZULU-hangar, uit de Koude Oorlog periode, blijft voorlopig (?) intact en op zijn plaats.

Onze stichting kan in de meeste gevallen weinig uitrichten tegen besluiten van gemeenten, als die eenmaal zijn genomen. Juristen bij de gemeenten zorgen er voor dat – in tegenstelling tot (heel) vroeger – geen procedurefouten worden gemaakt en een expliciete belangenafweging plaatsvindt: het belang van monumentenzorg tegenover het (meestal) economische belang of het belang van huisvesting. Het gemeentebestuur is autonoom en maakt zijn eigen afweging. De rechter gaat niet op de stoel van de bestuurder zitten en kijkt alleen of aan de wettelijke regels en jurisprudentie is voldaan, de marginale toetsing. Onze stichting kan alleen nog het verschil maken door in een zo vroeg mogelijke fase van planvorming haar expertise en kennis van historische verdedigingswerken, van met name de MAC, in te brengen. De rol van de correspondent in de regio is daarbij dus van cruciaal belang.

In dit verslagjaar had de MAC ook weer vele vruchtbare contacten met correspondenten in het land middels telefoon en e-mail. De MAC was steeds vertegenwoordigd bij de regiobijeenkomsten van correspondenten en bovendien hebben leden van MAC dit jaar weer enkele (betrekkelijk) nieuwe correspondenten bezocht voor kennismaking en het uitwisselen van informatie.

Voorzitter-MAC heeft in de vergadering van november afscheid genomen van de MAC. Op zijn verzoek wordt zijn huidige benoemingstermijn, die dit jaar afloopt, niet verlengd. Hij is achttien jaar lid geweest van de MAC, waarvan 15 jaar als voorzitter. Tijdens de vergadering werd hem door de voorzitter van onze stichting, als blijk van waardering, de Coehoorn-mortier uitgereikt. Voor de functie is nog geen opvolger gevonden. Een van de leden treedt op als voorzitter-ad interim.

Commissie Evenementen en Excursies [CEE]

De CEE organiseerde dit verslagjaar zes bijeenkomsten en de ‘Menno-stand’ presenteerde zich dit jaar vier keer op evenementen.

Op 6 april was de Correspondentendag in Nieuwegein en op 13 april de Voorjaarsexcursie met een bezoek aan Fort bij Rijnauwen en de nabij gelegen infanterieopstellingen. Er kwamen 45 resp. 35 deelnemers naar deze dagen toe.⁵

Op 24 en 25 mei was de tweedaagse Zomerexcursie naar Den Helder die samen viel met *Fortendag*. Er kwamen op 24 mei ruim 20 deelnemers naar de Traditiekamer op Vliegveld De Kooy. Op 25 mei bezochten wij *De Stelling Den Helder*. In Fort op den Harssens en Fort Erfprins werd een uitgebreide rondleiding gehouden. Er waren 47 deelnemers.⁶

Op 28 september was de Correspondentendag en 5 oktober de Najaarsexcursie in Fort 5 bij Antwerpen. Beide dagen bezocht door 42 deelnemers.⁷

Voor de presentatie van de *Atlas van Historische verdedigingswerken, Overijssel en Gelderland* op 8 november werd het logistieke deel voorbereid en ondersteund in Deventer/Voorst.⁸

De *Menno van Coehoorn* stand was aanwezig op:

- Luchtmachtdagen in Volkel.
- In Hellevoetsluis tijdens de dagen *Voorne in Stelling*.
- Antwerpen Fort 8.
- Vestingstedendagen in Willemsstad.

⁵ Zie *Saillant* 2019-2, blz. 13 - 14 en 2019-3, blz. 7 - 16.

⁶ Zie *Saillant* 2019-3, blz. 2 - 6.

⁷ Zie *Saillant* 2019-4, blz. 2 - 7.

⁸ Zie *Saillant* 2020-1, blz. 4 - 12.